
Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon

Ahti Saarenpää 60 vuotta

Toimituskunta

Aulis Aarnio

Urpo Kangas

Rauno Korhonen

Heikki E. S. Mattila

Tuulikki Mikkola

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-264-9

Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006

Sisällys

SIVIILIOIKEUS

<i>Aulis Aarnio</i> : Muisteluksia matkan varrelta	9
<i>Aulis Aarnio</i> : Tekijänoikeudet ja perustuslaki	13
<i>Markku Helin</i> : Sukupolvien väliset eturistiriidat perheoikeudessa	27
<i>Urpo Kangas</i> : Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja lesken suoja	43
<i>Asko Lehtonen</i> : Oikeuden saatavuudesta perheoikeudellisissa hakemusasioissa	63
<i>Tapani Lohi</i> : Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja	85
<i>Heikki E. S. Mattila</i> : De Latinitate recentiorum doctrinarum ad iura hereditaria pertinentium	113
<i>Tuulikki Mikkola</i> : Kansainvälisen sääntelyn tehtävistä parisuhde- ja jäämistöoikeudessa	137
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i> : Vanhuuden ennakkointia – välineenä edunvalvontavaltuus	149
<i>Kari Nuotio</i> : Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiaassa	169
<i>Désirée Söderlund</i> : Balzac, avioehto ja kosto	189
<i>Pekka Tuunainen</i> : Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja	203
<i>Pertti Välimäki</i> : Perusasioita täytäntöönpanokiellosta korkeimmassa oikeudessa	225

OIKEUSINFORMATIIKKA

<i>Ari Koivumaa – Rauno Korhonen</i> : Ahti Saarenpää suomalaisen oikeusinformatiikan tienraivaajana	241
<i>Jon Bing</i> : Calculating the cases of the widow Brandt	255
<i>Peter Blume</i> : Fortiden, fremtiden og den personlige integritet	267
<i>Wolfgang Mincke</i> : Die Kohärenz juridischer Aussagen	287

<i>Tuomas Pöysti: Oikeudellisen tiedon niukkuus</i>	
ja henkilötietojen suoja	303
<i>Jari Råman: Yleislaki, yleiset opit ja vaikutusten arviointi –</i>	
ehdotuksia tietoturvallisuuden sääntelyn kehittämiseksi	329
<i>Dag Wiese Schartum: Om barns rett til personvern</i>	351
<i>Peter Seipel: Integritetsskydd och folkets röst</i>	367
<i>Annamari Turunen: Aineettomuus, oikeuksien hallinnointi</i>	
ja yhteiskäyttö	385
 <i>Ahti Saarenpään curriculum vitae ja valikoitu bibliografia</i>	 399
 <i>Kirjoittajat</i>	 401

.....

Urpo Kangas

Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja lesken suoja

ENSIKSI KUOLLEEN PUOLISON YKSITYINEN VELKA JA LESKEN SUOJA

Jos ensiksi kuolleelta puolisolta jää rintaperillinen, on ennen jäämistö-oikeudellisten etuuksien toteuttamista toimitettava omaisuuden ositus tai erottelu. Silloin kun ositus- tai erotteluperusteena on puolison kuolema, ensiksi kuolleen puolison kuolinpesä on selvitettävä. Mikäli perittävältä on jäänyt velkaa, hänen omaisuuttaan on tarvittaessa myytävä ja velat maksettava pois. Harkittaessa sitä, mitä omaisuutta myydään velan maksamiseksi, on otettava huomioon jäämistöstä täytettävät etuudet. Siten pesänselvitystaroituksessa on realisoitava ensin omaisuutta, josta perittävä ei ole määrännyt testamentilla tai jota ei tarvita myöhemmin osoitettavaksi leskelle PK 3:1a:n nojalla.¹

Esimerkki: A:n ja B:n avioliitto purkautui A:n kuoleman johdosta. A:lta jäi aikaisemmasta avioliitosta oleva rintaperillinen X. Puolisoilla oli avioehto, jonka mukaan kummallakaan heistä ei ollut avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. A:lta jäi kuollessaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto, joka oli 150.000,00 euron velan vakuutena. Asunnon arvo oli 400.000,00 euroa. Lisäksi A:lta jäi kesämökki, jonka arvo oli 160.000,00.

Velkojalla on oikeus hakea pesänselvittäjän määräämistä A:n kuolinpesään. Saamansa määräyksen nojalla pesänselvittäjä myy kesämökin ja mak-

¹ Jäämistöstä täytettävien oikeuksien etusijajärjestyksessä lesken PK 3:1a:n mukainen suoja on hyvin korkealla. Mitä korkeammalle etuus sijoittuu etusijajärjestyksessä, sitä suojatumpi se on ja sen sivuuttamiseen tulee olla erittäin painavat perusteet. Ks. lähemmin *Lohi, Tapani: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja*. Teoksessa *Lohi, Tapani – Välimäki, Pertti: Pesänselvityksen ongelmakohtia*. Helsinki 1999, s. 62 ss.

saa perittävän velan. Pesänselvityskustannusten suorittamisen jälkeen A:n kuolinpesään jää kuulumaan ainoastaan velaton asunto. Leski hakee A:n kuolinpesään PK 23:12.2:n nojalla pesänjakajan, joka toimittaa omaisuuden erottelun. Erottelussa pesänjakaja toteaa, ettei kodiksi sopivaa asuntoa sisälly eloonjääneen puolison varallisuuteen. Perinnönjaossa pesänjakaja vahvistaa, että leskellä on PK 3:1a:n nojalla oikeus hallita jäämistöä jakamattomana. Lesken enimmäisoikeus on tässä tapauksessa asiallisesti samanlaajuinen kuin hänen vähimmäisoikeutensakin olisi, koska A:n jäämistössä ei ole vähäisen koti-irtaimiston lisäksi muuta kuin edellä mainittu asunto.

Tässä artikkelissa lähemmän tarkastelun kohteeksi otetaan ne tilanteet, joissa perittävältä jää puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto ja lisäksi velkaa, joka periaatteessa olisi mahdollista maksaa realisoimalla asunto. Välttämätöntä ei ole, että velka kohdistuu nimenomaan asuntoon. Velka voi olla esimerkiksi verovelkaa tai perittävän kulutusluottoja tai velka voi myös olla pesän velkaa.

Esimerkki: A:n ja B:n avioliitto purkautui A:n kuoleman johdosta. A:lta jäi aikaisemmasta avioliitosta oleva rintaperillinen X. Puolisoilla oli avioehto, jonka mukaan kummallakaan heistä ei ollut avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. A:lta jäi kuollessaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto, joka oli 150.000,00 euron velan vakuutena. Velka oli yksin A:n nimissä. Asunnon arvo oli 400.000,00 euroa. Lisäksi A:lta jäi kesämökki, jonka arvo oli 100.000,00.

Kesämökin realisoimisen jälkeen ja siitä saadulla kauppahinnalla tapahtuneen velan lyhentämisen jälkeen perittävän veloista on edelleen maksamatta 50.000,00 euroa. Lisäksi A:n kuolinpesää rasittavat vielä tässä vaiheessa realisoitumattomat pesänselvitys- ja perinnönjakokustannukset.

A:n rintaperillinen x vaatii A:lle kuuluneen asunnon realisoimista ja A:n kaikkien velkojen maksamista. Rintaperillinen esittää näyttöä siitä, että B:n varallisuus on huomattava, vaikka hän ei omistakaan eloonjääneen puolison kodiksi sopivaa asuntoa. Rintaperillisen mukaan B:llä ei ole tarvetta edes PK 8:2:n mukaiseen avustukseen.

B ilmoittaa pesänselvittäjälle, että hän maksaa kaikki jäljellä olevat velat. Lupauksensa mukaisesti B maksaa jäljellä olevan asuntolainan ja tallettaa lisäksi pesänselvitys- ja perinnönjakokuluja varten 10.000,00 euroa. Tämän jälkeen B hakee pesänjakajan määräämistä A:n kuolinpesään. Omaisuuden erottelussa pesänjakaja toteaa, että B ei omista kodiksi sopivaa asuntoa ja

vahvistaa perinnönjaossa, että B:llä on oikeus hallita A:n jäämistöön kuuluvaa asuntoa PK 3:1a:n nojalla.

Tämän artikkelin täsmennetty kysymyksenasettelu liittyy edellä mainittuun maksuväliintuloon ja sen oikeusvaikutuksiin. *Missä tilanteissa eloonjäänyt puoliso saa maksaa ensiksi kuolleen puolison yksityisen velan tai puolisoiden yhteisen velan ja mitä seurauksia sellaisesta maksusta on lesken ja perillisten välisessä suhteessa?* Artikkelin lopuksi otetaan esille tilanne, jossa ensiksi kuolleen puolison perilliset haluavat tehdä vastaavan suorituksen, jos perillisiä on useampia ja vain yksi maksaa pois yhteisen velan.

Avioliittolaissa omaksuttua omaisuuden erillisyyisperiaatetta vastaa velkojen erillisyyasperiaate. Velkojen erillisyyasperiaatteen mukaan kumpikin puolisoista vastaa itse omalla omaisuudellaan omista veloistaan. Merkitseekö velkojen erillisyyasperiaate sitä, että vain velallisella itsellään on oikeus ja vastaavasti velvollisuus maksaa velka? Jos ensiksi kuollut puoliso on yksin hankkinut puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon ja myös yksin vastannut asuntovelan maksusta, saako eloonjäänyt puoliso maksaa ensiksi kuolleen puolison jäljellä olevan asuntovelan ja sen jälkeen hallita ensiksi kuolleen puolison jäämistöön kuuluvaa asuntoa PK 3:1a:n nojalla? Väistyykö rintaperillisen oikeus saada hänelle perintönä kuuluva omaisuus tällaisen lesken maksuväliintulon johdosta? Jos maksuväliintulo katsotaan sallituksi, mitä muita mahdollisia seuraamuksia sillä voi olla.

Avioliittolakiin ei sisälly oikeusohjetta, jonka mukaan toisella puolisoilla on oikeus yksin maksaa toisen puolison velka. Mahdollisen maksun oikeusvaikutukset ratkeavat siviilioikeuden yleisten oppien mukaan. Silloin kun puoliset ovat elossa ja avioliitto jatkuu ja toisen puolison velan maksu tapahtuu ennen ositusperustetta, maksaja saa maksamansa velan johdosta toista puolisoa kohtaan saamisoikeuden. Käytännössä velallispuliso epäilemättä suostuu siihen, että toinen puoliso maksaa toisen velan tämän puolesta. Virheellisenä ei voitane pitää arvausta, jonka mukaan velallispuliso on jopa kiitollinen toisen puolison maksuväliintulosta.

Tilanne muuttuu toiseksi, jos puolisoiden avioliitto purkautuu kuoleman johdosta ja leski tarjoaa maksua vasta ositusperusteen syntyhetken jälkeen. Tällöin vastakkain ovat ensiksi kuolleen puolison rintaperillisen ja lesken intressit. Ensiksi kuolleen puolison rintaperillisellä on tarve saada välittömästi varoja itselleen muun muassa perintöveron maksamista varten. Rintaperillinen on perintöverovelvollinen kaikissa tilanteissa ja myös silloin, kun hänen koko perintöosaansa kohdistuu lesken PK 3:1a:n mukainen oikeus.

Erityisesti niissä tilanteissa, joissa rintaperillinen ei ole puolisoiden yhteinen ja leskeksi jäänyt puoliso on nuori, rintaperillinen voi kokea lesken hallinto-oikeuden kohtuuttomaksi rasitukseksi.

Eloojääneen puolison valvottavana intressinä on hänen oikeutensa turvattuun asumiseen leskeysaikana. Läheskään kaikissa tapauksissa leskellä ei ole sellaista varallisuutta, että hän sen turvin voisi järjestää oman asumisensa puolisonsa kuoleman jälkeen. Eloojääneen puolison oikeus hallita jäämistöä jakamattomana on lesken kannalta myös verotuksellisesti edullinen. Hän ei ole velvollinen maksamaan perintöveroa tästä oikeudestaan. Sen vuoksi se on arvokas etu ja leski saattaa olla valmis joihinkin uhrauksiin voidakseen tähän etuun vedota.

Rintaperillisen ja lesken vastakkaiset intressit voivat johtaa ainakin seuraavan tyyppisiin reaktioihin:

- a) rintaperillinen kieltää leskeä maksamasta perittävän yksityistä velkaa,
- b) rintaperillinen palauttaa leskelle yhtä paljon varoja kuin leski oli käyttänyt kiellosta huolimatta perittävän yksityisen velan maksamiseen,
- c) leski maksaa perittävän yksityisen velan ja vaatii vahvistettavaksi, että hänelle osoitetaan perittävälle kuuluneesta asunnosta omistajana maksua vastaava osuus,
- d) leski maksaa perittävän yksityisen velan ja vaatii vahvistettavaksi, että hänellä on A:n kuolinpesään kohdistuva maksun suuruinen saamis-oikeus,
- e) leski maksaa perittävän yksityisen velan ja ilmoittaa, että hän vetoaa PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa, mutta ei vaadi muuta suoritusta maksun johdosta.

PK 21:1:n mukaan kuolinpesän varoista suoritetaan pesän ja vainajan velat. Uudistetun velkavastuusäännösten mukaan osakas ei normaalitilanteessa vastaa henkilökohtaisesti vainajan velasta. Jos puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, leski ei edes ole ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän osakas, ellei hän ole ensiksi kuolleen puolison yleistestamentinsaaja. Leskellä ei siis olisi aihetta velkavastuusyistä maksaa perittävän velkaa. Hän pyrkiikin maksullaan saamaan elämänmittaisen etuuden, oikeuden hallita ensiksi kuolleen puolison jäämistöön kuuluvaa asuntoa jakamattomana.

Onko velan maksu tehokas, jos sen tekee muu kuin velallinen? Maksuväliintuloa ei ole erityisin oikeusohjein säännelty Suomen voimassa olevassa

oikeudessa.² Sen oikeutus ja maksun oikeusvaikutukset ovat jääneet kokonaan yleisten oppien varaan. Maksuväliintuloa eli vieraan velan maksua pidetään sinänsä mahdollisena muulloinkin kuin alkuperäisen velallisen ja vierasvelan maksuun halukkaan henkilön sopimuksen perusteella. Maksuväliintulo voi tapahtua myös vastoin alkuperäisen velallisen tahtoa. Eli kun leski maksaa perittävän velan rintaperillisen nimenomaisesti kiellosta huolimatta, velkasuhde päättyy maksun johdosta. Velkasuhdetta ei voi ”herättää henkiin” vastoin velkojan suostumusta. Se seikka, että rintaperillinen maksaa lesken tilille summan, joka vastaa jäljellä ollutta velan määrää, on vain kvasinovaatio, joka ei uudista velkasuhdetta alkuperäisen velkojan ja kuolinsään välille.

Rintaperillinen ei siis näyttäisi voivan estää tehokkaasti sitä, että leski maksaa omilla varoillaan ositusperusteen syntyhetken jälkeen velan, josta ensiksi kuollut puoliso oli yksin vastuussa. Tämä on linjassa tulkinnan kanssa, jonka mukaan eloonjäänyt puoliso voi vedota PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa silloinkin, kun ensiksi kuolleen puolison asunto on rahoitettu asunto-osakeyhtiön ottamalla lainalla.³ Osakkeen omistaja maksaa yhtiölle tällöin paitsi hoitovastiketta myös rahoitusvastiketta. Omistajan kuoleman jälkeen vastikkeista vastaa leski. Ensiksi kuolleen puolison omistaman asunnon ei siten tarvitse olla ”velaton”, jotta leski voi vedota vähimmäissuojaansa.⁴

² Ks. maksuväliintulosta lähemmin *Kaisto, Janne*: Sopimusvapaus, laki ja maksusuoja. Helsinki 2001, s. 587–589 sekä teoksessa viitatus *Wrede, R. A.*: Velvoiteoikeuden yleinen osa. Helsinki 1942, s. 177–178, *Halila, Jouko – Ylöstalo, Matti*: Saamisen lakkaamisesta. Helsinki 1980, s. 22–23 sekä uudemmasta kirjallisuudesta *Lohi, Tapani*: Ositus, tasinko ja sivullissuoja. Jyväskylä 2003, s. 353.

³ Ks. lähemmin *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. Helsinki 1999, s. 369 ss.

⁴ Lesken oikeus vedota perintökaaren 3 luvun mukaisiin etuuksiin väistyy vain perintöoikeuden yleisten tai erityisten edellytysten puuttumisen johdosta. Jos ensiksi kuolleen puolison perilliset eivät voi torjua lesken jäämistösaantoa PK 15 luvun tai PK 3:7:n soveltamisen johdosta, leski perii puolisonsa ja vastaavasti voi vedota PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa. – Edellä sanotun johdosta lesken mahdollinen maksuväliintulo voisi tapahtua myös tilanteissa, jossa puoliset ovat solmineet avioliiton vuonna 1996, panneet vireille avioeron ensimmäisen vaiheen vuonna 2000 ja samalla muuttaneet erilleen. Vaikka avioeroa koskeva asia onkin sittemmin rauennut, puoliset asuivat erillään palaamatta yhteiselämään aina vuoteen 2005, jolloin avioliitto purkautui puolison kuoleman johdosta. Lesken oikeutta perintöön eikä lesken oikeutta hallita jäämistö jakamattomana voi torjua jäämistösovittelua koskevilla säännöksillä. Erillään asunut puoliso voi vedota PK 3:1a:n ja vastaavasti PK 3:1:n mukaiseen oikeuteensa. Kokonaan eri asia on, miten laajaksi lesken PK3:1a:n mukainen oikeus muotoutuu. Leskellä voi olla itsellään kodiksi sopiva asunto, jolloin vähimmäissuoja supistuu oikeudeksi hallita yhteisessä kodissa ollutta tavanmukaista koti-irtaimistoa. Vähimmäissuoja muuttuu *minisujaksi*. Ks. *Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: mts. 67.

Tilanne ei muuksi muutu, jos ensiksi kuollut puoliso on rahoittanut asunnon kauppahinnan kokonaisuudessaan pankista ottamallaan lainalla. Ensiksi kuollut puoliso on saattanut maksaa lainalla pois yhtiölle olevan velkaosuuksensa. Velan maksun motiivina on voinut olla esimerkiksi velallisen tarve siirtyä hänelle sopivampaan velan lyhentämissuunnitelmaan. Maksaessaan tällaisen velan pois ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen leski voi vedota PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa.

Avioliittolaisissa eikä myöskään perintökaaressa ei ole erityissäännöksiä edellä kuvattuja tilanteita varten. *Saarenpään* mukaan kysymyksessä on normipula.⁵ Näennäisesti tarkoin säännelty jäämistöositus ja siihen kytkeytyvä lesken aseman järjestäminen prosessina onkin aukollinen.

Lesken hallintaoikeus voi kohdistua vain jäämistön säästöön.⁶ Avioliittolakiin ei sisälly säännöstä, jonka mukaan omaisuuden erottelussa tai osituksessa toiselle puolisolle annettaisiin oikeus saada osalleen toiselle puolisolle kuulunutta omaisuutta sen vuoksi, että puoliso maksaa toisen puolison yksityistä velkaa ositusperusteen syntyhetken jälkeen. Sen vuoksi lesken vaatimus siitä, että hänelle tulee osoittaa maksun johdosta vielä omistusosuus ensiksi kuolleen puolison asuntoon, on lakiin perustumattomana tässä tapauksessa hylättävä.

Tulkinta, jonka mukaan leski saisi saamisoikeuden kuolinpesää kohtaan sen vuoksi, että hän on maksanut ensiksi kuolleen puolison yksityistä velkaa, on sekin ongelmallinen. Ositusta tai perinnönjakoa ei saa PK 21:6:n mukaan edes toimittaa, ennen kuin pesän ja vainajan velat on maksettu tai niistä on asetettu maksun turvaava takaus tai muu vakuus. Jos leski saisi saamisoikeuden pesää kohtaan, se olisi pesän velkaa. Se olisi maksettava leskelle. Regressisaamisen reaalinen maksu olisi mahdollista kuitenkin esimerkiksi tapauksessa vain edellyttäen, että ensiksi kuolleen puolison asunto realisoitaisiin. Tämä ei ole lesken intressissä.

Näyttääkin siltä, että leski saa maksun johdosta oikeuden hallita jäämistöä jakamattomana, mutta ei muuta. Maksun ainoana vastikkeena leski saa asua puolisoiden yhteisenä kotina käytetyssä asunnossa. Rintaperillinen hyötyy maksusta siten, että hän saa asunnon velattomana lesken hallintaoikeuden päätyttyä omistajanhallintaansa. Vieraan velan maksua ei tässä tilanteessa kuitenkaan voida pitää rintaperillisen saamana lahjana. Mikäli sitä pidettäisiin lahjana ja rintaperillistä lahjansaajana, rintaperillinen voi-

⁵ Ks. lähemmin *Saarenpää, Ahti*: Tasajaon periaate. Vammala 1980, s. 3 ss.

⁶ Ks. *Kangas, Urpo*: Lesken oikeudellinen asema. Vammala 1982, s. 107.

si torjua lesken maksuväliintulon kieltäytymällä vastaanottamasta lahjaa.

Esimerkki: A:n ja B:n avioliitto purkautui A:n kuoleman johdosta. A:lta jäi aikaisemmasta avioliitosta oleva rintaperillinen X. Puolisoilla oli avioehto, jonka mukaan kummallakaan heistä ei ollut avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. A:lta jäi kuollessaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetty asunto, joka oli 150.000,00 euron velan vakuutena. Asunnon arvo oli 400.000,00 euroa. Lisäksi A:lta jäi kesämökki, jonka arvo oli 100.000,00. Leski maksaa velan 50.000,00 euroa.

Ositusperusteen syntyhetkellä, perittävän kuollessa, perukirjaan merkityn omaisuuden säästö on 350.000 euroa. Periaatteessa rintaperillinen on velvollinen suorittamaan tästä määrästä perintöveroa. Perintöveroa määrättäessä on otettava kuitenkin huomioon lesken hallintaoikeuden aiheuttama rasitus. Rintaperillisen perintöverovelvollisuus ei voi kasvaa maksuväliintulon johdosta.

PUOLISOIDEN YHTEINEN VELKA JA LESKEN MAKSUVÄLIINTULO

Vaatus yhteisen velan maksamisesta tai vakuuden antamisesta

Edellä on tarkasteltu niitä tilanteita, joissa eloonjäänyt puoliso maksaa ensiksi kuolleen puolison *yksityisen velan* ositusperusteen syntyhetken jälkeen. Nyt siirrymme tarkastelemaan niitä tilanteita, joissa puolisoilla on ollut *yhteistä velkaa* ja eloonjäänyt puoliso haluaa maksaa toisen puolison osuuden velasta ositusperusteen syntyhetken jälkeen.

Avioliittolaissa on erityissäännös niiden tilanteiden varalle, joissa puolisoilla on yhteistä velkaa. Puolisoiden yhteinen velkavastuu on tyypillistä silloin, kun puoliset yhdessä ovat hankkineet puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon. Puolisoiden yhteisiä velkoja koskevan erityissääntelyn esikuvana on ollut vastaavantyyppinen säännös, joka oli sisällytetty Ruotsin, Tanskan ja Norjan avioliittolakeihin.

Avioliittolain esitoissa varhaisin yhteisiä velkoja koskeva erityissäännös sisältyi vuoden 1920 ehdotukseen laiksi aviopuolisoiden oikeussuhteista. Ehdotuksen mukaan eloonjääneellä puolisoilla oli oikeus vaatia, että yhtei-

sestä velasta maksetaan vainajalle tuleva osuus tai sen maksamisesta annetaan vakuus, jos pesänjako toimitetaan, ennen kuin vainajan kaikki tietyt velat on maksettu tai niiden maksamiseen tarvittavat varat on pantu erityiseen hoitoon. Tämä on myös ainoa säännösehdotus, johon liittyy yksityiskohtaisempi perustelu avioliittolain esitöissä. Ehdotuksen perustelujen mukaan säännös on otettu lakiin, koska sekä eloonjääneelle puolisolalle että vainajan perillisille on tärkeitä, että ”tällaiset velat pesänjaossa selvitetään. Molemmille asianosaisille on sen vuoksi annettu oikeus vaatia, että vastapuoli maksaa niin suuren osan yhteisistä veloista, kuin hänen osalleen tulee, tai antaa siitä vakuuden”.⁷ Vuoden 1924 ehdotus oli muutoin asiallisesti samansisältöinen, mutta terminologisesti uudistunut, sillä ehdotuksessa käytettiin jo uutta käsitettä ”ositus”.⁸ Uusi käsite vakiintui tämän jälkeen ja korvasi pesänjaon käsitteen avioliittolaista. Pesänjaon käsite ei kuitenkaan kokonaan kadonnut lainsäädännöstä, sillä sillä operoidaan edelleen perintökaaren 3. luvun järjestelmässä.

AL 88 § ja siihen läheisesti liittyvä AL 101 § ovat edelleen samansanaisina voimassa kuin ne olivat avioliittolain voimaan tullessa 1.1.1930. Säännösten soveltamisen kannalta on tapahtunut kuitenkin kaksi muutosta, joista toinen liittyy rahoitusmarkkinoiden muutokseen ja toinen vuonna 1983 voimaan tulleeseen eloonjääneen puolison oikeuteen hallita jäämistöä jakamattomana.

Rahoitusmarkkinoilla tapahtuneen muutoksen johdosta asuntolainojen takaisinmaksuajat ovat pidentyneet 1970-luvulla vielä yleisestä kahdeksan vuoden laina-ajasta nykyisin jopa kuuteenkymmeneen vuoteen. Samaan aikaan perheet käyttivät ansioistaan aikaisempaa suuremman osuuden asuntojen hankinnan rahoittamiseen. Pankkien asuntoluottokanta on lähes kaksinkertaistunut viimeisen viiden vuoden aikana. Asuntoluottojen kysyntää ovat kiihdyttäneet poikkeuksellisen alhaiset markkinakorot ja pidentyneet laina-ajat. Asumisväljyyden kasvun myötä myös asuntolainojen keskikoko on kasvanut. Tulevaisuudessa entistä useammin lain soveltamiskäytännössä tulee esille tilanne, jossa ensiksi kuolleen puolison kuollessa osa puolisoiden kodin hankintaan nostetusta lainasta on vielä maksamatta.

⁷ Lainvalmistelukunnan ehdotus laiksi aviopuolisoiden oikeussuhteista ynnä perustelut. Helsinki 1920, s. 67.

⁸ Ehdotus uudeksi aviokaareksi ynnä perustelut. Lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 1/1924. Helsinki 1924. Ehdotuksen 17 §, s. 18.

Esimerkki: Jos puoliset ottavat 230.000,00 euron suuruisen asuntolainan vuonna 2006 ja puolisoitten avioliitto purkautuu toisen puolison kuoleman johdosta vuonna 2026, asuntolainaa on jäljellä 200.000,00 euroa. Kysymys siitä, saako leski maksaa koko lainan pois, voi olla tässä tilanteessa vain teoreettinen. Asetelma muuttuu toiseksi, jos puolisoilla on esimerkiksi ollut lainanturvavakuutus, joka on kattanut lainasta 100.000 euroa. Tällöin jäljellä olevaa lainaa onkin vain 100.000 euroa ja sen maksamiseen saattaa leskellä olla paitsi halua, myös kykyä.

Käytännössä asuntolainan antaa puolisoille pankki. Puolisot sitoutuvat velan ottaessaan solidaariseen velkavastuuseen, mikä merkitsee sitä, että molemmat vastaavat velan koko määrästä yksin suhteessa velkojaan. Pitkäkestoisten asuntolainojen ehtojen mukaan pankki voi eräännyttää velan maksettavaksi, jos toinen velallisista tai molemmat kuolevat. Lainan eräännyttäminen velallisen kuoleman johdosta on kuitenkin ollut harvinaista. Kun suurin osa asuntolainakannasta on kuitenkin suhteellisten iäkästä, on vaikea ennustaa, millaiseksi tilanne tulee muuttumaan tulevaisuudessa.

Tässä kirjoituksessa oletetaan, että leski on halukas jatkamaan velan maksamista. Lainaehdoista johtuen lesken ei kannata maksaa ensiksi kuolleen puolison velkaa kerralla pois, jos puolisoitten ottama pitkäaikainen laina on kiinteäkorkoinen. Kiinteäkorkoisen lainan takaisinmaksu ei ole taloudellisesti kannattavaa. Käytännössä kysymykseen tulee korkeintaan velallisen vaihdos, jossa leski ottaa pankin suostumuksella yksin lainan maksettavakseen ja pankki vapauttaa kuolinpesän velkavastuusta. Leski voi ottaa vastakseen pitkäkestoisesta asuntolainasta vain edellyttäen, että hän yksin omilla tuloillaan voi maksaa samat lyhennykset ja korot, jotka puoliset maksoivat yhteisillä tuloillaan ensiksi kuolleen puolison elinaikana.

Avioliittolain 88 §:n mukaan, jos puolisoilla oli yhteistä velkaa, on osituksessa puolisoilla tai kuolleen puolison perillisillä oikeus vaatia, että siitä ennen ositusta suoritetaan toisen puolison osuus *tai* että sen maksamisesta annetaan vakuus. Kysymys on vaihtoehtoisista ja keskenään yhtä tehokkaista tavoista ratkaista yhteisestä velasta aiheutuvat ongelmat. *Huttusen* mukaan ”vastaisten rettelöiden välttämiseksi on tietenkin tärkeätä, että puolisoitten yhteiset velat järjestetään” tavalla tai toisella ennen ositusta.⁹

⁹ *Huttunen, Oiva:* Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset. Toinen painos. Porvoo 1945, s. 176.

Esimerkki: A ja B olivat ostaneet yhdessä asunnon, jonka arvo A:n kuollessa oli 350.000,00 euroa. Puolisoilla oli yhteistä velkaa asunnosta 60.000 euroa. A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö oli 175.000,00 – 30.000 eli 145.000,00 euroa. B:n vastaava omaisuus oli samansuuruinen. Eloonjäänyt puoliso B vaatii, että A:n perilliset maksavat osuuden yhteisestä velasta tai antavat hänelle sen maksamisesta turvaavan vakuuden. A:n perilliset maksavat velasta 30.000,00 euroa tai antavat sen maksamisesta vakuuden. Saman vaatimuksen esittävät A:n perilliset B:lle.¹⁰ B maksaa velan / antaa sen maksamisesta vakuuden. Ositus toimitetaan normaalien sääntöjen mukaisesti.

AL 88 § on varsin niukkasanainen oikeusohje. Siitä kuitenkin käy ilmi, että 1) on tehtävä vaatimus, 2) vaatimuksen voivat tehdä sekä eloonjäänyt puoliso ja kuolleen puolison perilliset, 3) vaatimus voi koskea toisen puolen osuutta velasta, 4) vaatimuksen johdosta voi tapahtua velan maksu tai 5) vaatimuksen johdosta voidaan velan maksamisesta antaa vakuus.

AL 88 § tulee sovellettavaksi silloin kun puoliset ovat yhdessä velkaa. Jos velasta on vastuussa puolisoiden ohella kolmas tai ensiksi kuollut puoliso vastasi velasta yksin, säännöstä ei voida lainkaan soveltaa. Säännöksen soveltamista ei sen sijaan estä se, että joku sivullinen on antanut vakuuden puolisoiden yhteisen velan maksamisesta. Puolisoiden velkavastuun ei tarvitse olla solidaarista. Puolisoiden vastuu velasta voi määräytyä muunkin perusteen mukaan.¹¹ Joka tapauksessa velkasuhde on aina samalla sopimussuhde, jossa velkojan oikeudet ja velvollisuudet ja vastaavasti velallisen oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät yksityiskohtaisten sopimusehtojen mukaan. Velkojalla ei ole yleistä lakiin perustuvaa velvollisuutta hyväksyä velan maksamista sivuvelvoitteineen ennen sovittua eräpäivää. Velan antaminen on velkojalle sijoitus, ja vaikka ennenaikainen maksun vastaanottaminen poistaa velkasuhteeseen liittyvät suoritusriskit, menettää velkoja maksun johdosta jo sovitun korkotuoton.

Velan ennenaikainen maksu toisen puolison kuoleman jälkeen saattaakin estyä siitä syystä, että velkoja ei ota vastaan maksua sen vuoksi, ettei velka

¹⁰ Rautialan mukaan “kun tällainen vaatimus on tehty, seuraa siitä tavallisesti, että myös toiselta puolen tehdään vastaava sopimus, jolloin koko velka tulee maksetuksi”. *Rautiala, Martti:* Avioliitto-oikeus. Helsinki 1968, s. 349. – Mikäli puolisoista toinen tai perillistaho maksaa yksin koko velan, saa velan maksanut *saamisvaatimuksen* maksamastaan osasta toista osituspuolta kohtaan. Näin *Huttunen, Oiva:* Avioliittolaki, s. 176. Rautialan mukaan kysymyksessä on *saamisoikeus*. Ks. *Rautiala, Martti:* Ositus. Helsinki 1950, s. 221.

¹¹ Näin *Rautiala, Martti:* Avioliitto-oikeus, s. 350.

ole erääntynyt.¹² Velan maksu voi olla myös velallisen kannalta velan ehtojen vuoksi epäedullista.¹³ Olisi kuitenkin kohtuutonta, jos puolison ja perillisten tulisi lykätä osituksen toimittamista siihen saakka kunnes velka olisi alkuperäisten ehtojen mukaan maksettu. Tällöin ositus voidaan toimittaa, jos velan maksamisesta annetaan vakuus.

Kysymys ei ole alkuperäiselle velkojalle annettavasta lisävakuudesta. Myöntäessään luoton pankki on luonnollisesti edellyttänyt, että velan maksamisesta annetaan sille turvaava vakuus. Käytännössä puoliset luovuttavat hankkimansa asunnon hallintaan oikeuttavat osakkeet tai hankkimaansa kiinteistöön vahvistetut velkakirjat velan vakuudeksi eli pantiksi. Ne säilyvät alkuperäisen panttaussitoumuksen perusteella alkuperäisen velan vakuutena niin kauan kunnes velka on kokonaisuudessaan maksettu takaisin. Edes se seikka, että leski ei omista kokonaisuudessaan osakkeita, ei oikeuta ensiksi kuolleen puolison perillisiä vaatimaan, että osituksen jälkeen osakkeet ovat leskelle siirtyneen velan vakuutena vain siltä osin kuin leski ne omistaa.

Se tosiseikka, että ensiksi kuolleen puolison perilliset joutuvat ”alistumaan” pakolliseen vierasvelkapanttaukseen lainvoiman saaneen osituksen jälkeenkin, on perillistaholle merkittävä riski. Leski saattaa hoitaa asuntoa huonosti, laiminlyödä velan lyhennysten maksamisen ja velan koron maksun. Erityisenä riskinä on myös se, että asuntojen hintakehitys kääntyy jyrkkään laskuun nykyisen hintakuplan puhkeamisen jälkeen. Tällöin on mahdollista, että alkuperäisenä velkojana olevan pankin ainoa mahdollisuus saada suoritus on realisoida vakuus. Vakuusrealisaatiossa ei saavuteta läheskään aina markkinahintaista arvoa. Vaarana on, että vakuudesta saadaan vain hinta, joka juuri ja juuri peittää jäljellä olevan velan määrän. Voi käydä jopa niin, että vakuus ei riitä edes velan jäljellä olevan määrän maksamiseen. Asunto on saatettu rakentaa paikkakunnalle, jonka tehtaat on siirretty Kiinaan ja koko taajama on täynnä työttömiä. Tyhjenevän maaseudun asunnot ovat ongelmajätettä.

Riski asuntojen hintojen hallitsemattomasta laskusta ei ole vain pankin riski. Se seikka, että velkaa on maksettu myös sillä kauppahintaosuudella, joka olisi tullut tilittää perillisille, jos kauppa olisi ollut vapaaehtoinen, oikeuttaa perilliset esittämään regressivaatimuksen leskeä kohtaan. Käytän-

¹² Huttunen, Oiva: Avioliittolaki, s. 176.

¹³ Rautiala, Martti: Ositus, s. 222.

nössä oikeussuojatie on teoreettinen, eikä tehokas köyhtyneeseen leskeen nähden.

Avioliittolaissa tarkoitettu vakuus onkin *perillistaholle annettava vakuus* siitä, että leski maksaa oman velkansa sen ehtojen mukaisesti loppuun.¹⁴ Vakuutta ei konkreettisesti tarvitse antaa perillistahon hallintaan, jos vakuus on reaali vakuus. Vakuus voidaan luovuttaa kolmannen hallintaan.¹⁵ Vakuuden on oltava turvaava.¹⁶ Vakuus annetaan sen vuoksi, että normaalisituk- sessa velat vain katetaan ja puoliso saa osituksessa omaisuutta vain oman velkaosuutensa katteeksi. Solidaarisesta velkavastuusta johtuen voi kuiten- kin käydä niin, että toinen puoliso tai perillinen joutuu yksin maksamaan koko velan osituksen jälkeen.¹⁷ Vakuuden vaatimisella pyritään torjumaan tämänkaltaisen tilanteen aiheuttama vinoutuma.

Mikä on perillistahon kannalta turvaava vakuus? Riittääkö perillisten oi- keuden turvaamiseksi se, että leski antaa vakuuden siitä velan määrästä, jos- ta leski itse oli vastuussa pankille? Vastaus on kyllä, jos puoliset ovat olleet velkojaan nähden vastuussa nimenomaan vain omasta velkaosuudestaan. Ositeltu velkavastuu lieenee kuitenkin harvinaista. Yleisempää on, että puoli- sot ovat olleet velkojaan nähden solidaarisessa velkavastuussa. Tällöin vel- kojalla on velan ehtojen mukaan oikeus periä velan koko määrä kummalta- kin velalliselta. Pelkästään se seikka, että lesken maksamien lyhennysten johdosta velan kokonaismäärä alenee vastaamaan vain sitä määrää, josta les- ki oli itse ositusperusteen syntyhetkellä vastuussa velkojalle, ei vielä ole perillistahon kannalta vaaraton tilanne. Vasta siinä vaiheessa kun koko yh- teisen velan määrä on maksettu velkojalle, väistyy riski siitä, että velan va- kuudeksi luovutetut osakkeet tai panttikirjat realisoidaan. Tämän vuoksi rin- taperillisten kannalta turvaava vakuus on vakuus, josta velan koko määrä on maksettavissa.¹⁸

¹⁴ Aarnio, Aulis – Helin, Markku: Suomen avioliitto-oikeus. Helsinki 1992, s. 174.

¹⁵ Näin *Stjernstedt, Georg*: Våra äktenskapslagar. Stockholm 1921, s. 351.

¹⁶ Sama sääntö koskee luonnollisesti tilannetta, jossa perilliset poikkeuksellisesti ottaisivat vastataksaan lesken puolesta yhteisestä velasta.

¹⁷ Ks. *Rautiala, Martti*: mts. 349.

¹⁸ Näin asia näyttää tulleen ymmärretyksi myös Ruotsissa. ”Då makens övertagande av betalningsansvaret för gälden endast gäller makarna emellan och ej i förhållande till borgenären utan i förhållande till denne andra maken fortfarande svarar för gälden, må sådan rätt, som nyss sagt, tillkomma den förre allenast under förutsättning att han ställer andra maken säkerhet för gäldens betalning.” Ks. *Tiselius, Karl*: Den nya giftermålsbalken. NJA 1921 Av II, s. 195.

Mikäli alkuperäinen velkoja kuitenkin antaa perillistaholle sitoumuksen siitä, että se luopuu vaatimasta suoritusta vakuudesta siltä osin kuin vakuusrealisaatiossa kertyy kauppahintaa perillisten omistusosuutta vastaava määrä, vakuus on perillistahon kannalta täysin turvaava. Muuta lisävakuutta ei tällöin heillä ole oikeutta vaatia.

Mikäli leskellä ei itsellään ole osoittaa reaaliavakuutta ensiksi kuolleen puolison perillisille, lesken on kyettävä järjestämään vakuus muulla tavoin. Vakuuden riittävyyden arvioi sopimusjaossa perillistaho. Perillisen ei tarvitse tyytyä ilmoitukseen, jonka mukaan takaaja on maksukykyinen. Jos ositusta toimittamaan on määrätty pesänjakaja, pesänjakajan on esikysymyksenä ratkaistava se, onko velan maksamisesta annettu vakuus riittävä.

Jos alkuperäinen velallinen ei maksa velkaa tai anna sen maksamisesta vakuutta

Varsinainen maksuväliintulo ja siihen liittyvä omistajanvaihdos ovat mahdollisia vain tilanteessa, jossa velkaa ei makseta tai sen maksamisesta ei anneta turvaavaa vakuutta. AL 101 §:n mukaan jos on tehty vaatimus yhteisen velan maksamisesta tai vakuuden antamisesta siitä, eikä niin tapahdu, velan saa maksaa tai ottaa vastatakseen muu kuin alkuperäinen velallinen. Säännös on sisällytetty lakiin sen vuoksi, että velallisen maksuhaluttomuus tai -kyvyttömyys ei saa estää toista osapuolta ottamasta osaa ositukseen.¹⁹

AL 101 §:n soveltaminen edellyttää sitä, että on esitetty vaatimus, jota ei ole täytetty.²⁰ Tarkasteltavana oleva säännös osoittaa, mitä vaatimuksen täyttämättä jättämisestä seuraa. Oikeusohje sääntelee sitä *arvomäärää*, joka puolison on toiselle luovutettava, mutta vaikenee siitä, millä omaisuudella arvomäärä on suoritettava.²¹ Välttämätöntä ei ole, että velan maksaneelle osoitetaan esimerkiksi sitä omaisuutta, jonka hankkimiseksi velka oli tehty. Jos

¹⁹ *Rautiala, Martti*: Avioliitto-oikeus, s. 349. – Vaikka avioliittolaki syntyikin yhteispohjoismaisen lainvalmistelun tuloksena, AL 101 §:ää vastaavaa oikeusohjetta ei sisällynyt Tanskan ja Norjan ehdotukseen avioliittolaiksi. Norjan ja Tanskan ehdotuksen mukaan jos puoliso ei vapaaehtoisesti maksanut osuuttaan yhteisestä velasta tai asettanut siitä vakuutta, puolisoiden omaisuuden ositus siirtyi virallistoimintoiseen ositukseen (offentlig skifte). Ks. *Förslag till giftermålsbalk m.m.* Stockholm 1918, s. 387. – Ruotsin uuteen avioliittolakiin ei sisälly lainkaan AL 88 §:ää ja AL 101 §:ää vastaavia säännöksiä. Ks. *Rohther-Schirren, Theddo & alt*: Familjerätt I. Göteborg 1991. Äktenskapsbalk (1987:230). Oikeustila Norjassa on säilynyt samanlaisena vuoden 1991 laissa kuin aiemmassa laissa. Ks. lähemmin *Lødrup, Peter*: Familieretten. 3. udgave. Oslo 1997, s. 220 ss.

²⁰ *Huttunen, Oiva*: Avioliittolaki, s. 195.

esimerkiksi puoliset ovat ostaneet yhdessä veneen, jonka hankkimiseen tehdystä velasta on maksamatta vielä osa toisen puolison kuollessa, leski voi maksaa velan ja maksu voidaan hyvittää hänelle esimerkiksi osoittamalla hänelle omistukseen muuta irtainta.²²

Jos puoliso ottaa vastatakseen koko velasta *ja* antaa siitä vakuuden tai jos perilliset sen tekevät, hänelle tai heille on annettava siitä, mikä osituksessa muuten olisi tullut vastapuolelle sellaisen omaisuuden lisäksi, joka ei mene muun velan katteeksi, tai sanotun puolen muun omaisuuden säästöstä omaisuutta, joka vastaa sen puolen osuutta velasta. Maksuväliintulotilanteessa edellytetään sitä, että toinen osapuoli ottaa yksin vastatakseen *koko velasta ja antaa lisäksi velasta vakuuden*. Tässä ja vain tässä tilanteessa toinen puoliso voi kasvattaa omistusosuuttaan ensiksi kuolleen puolison omaisuudesta. Toimitusosituksessa maksun toteuttaminen on pesänjakajan tehtävä.²³

Esimerkki: A ja B olivat ostaneet yhdessä asunnon, jonka arvo A:n kuollessa oli 350.000,00 euroa. Puolisoilla oli yhteistä velkaa asunnosta 60.000 euroa. A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö oli 175.000,00 – 30.000 eli 145.000,00 euroa. B:n vastaava omaisuus oli samansuuruinen. Eloonjäänyt puoliso B vaatii, että A:n perilliset maksavat osuuden yhteisestä velasta tai antavat hänelle sen maksamisesta turvaavan vakuuden. A:n perilliset eivät kykene täyttämään kumpaakaan vaatimusta. B ilmoittaa, että hän ottaa vastatakseen velasta. Tässä tilanteessa B:lle on annettava A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöstä enemmän kuin mihin hän normaaliosituksen mukaan olisi oikeutettu. Lopputuloksena B saa puolisoitten avio-oikeuden alaisen omaisuuden yhteenlasketusta säästöstä 205.000,00 euroa ja vastaa yksin velan koko määrästä. A:n perillisten osuus on 145.000,00 euroa.²⁴ Osuus jää lesken hallintaan PK 3:1a:n nojalla.

²¹ *Välimäki, Pertti:* Osituksen sovittelu. Helsinki 1995, s. 62.

²² Leskelle voidaan antaa velan maksun johdosta myös sellaista omaisuutta, johon muutoin kohdistuisi lesken oikeus hallita tavanmukaista koti-irtaimistoa jakamattomana. Tässä suhteessa tilanne vertautuu siihen, että ensiksi kuolleen puolison perilliset ovat tasingonluovutusvelvollisia leskelle. Leskelle voidaan omaisuuden osituksessa antaa tasinkona PK 3:1a:n kohteena olevaa omaisuutta. Ks. lähemmin *Helin, Markku:* Lesken jakamattomuussuojasta aviovarallisuus oikeudellisenä kysymyksenä. DL 1984, s. 267 ss.

²³ *Aarnio, Aulis – Helin, Markku:* Suomen avioliitto-oikeus, s. 174.

²⁴ ”AL 101 §:n soveltaminen merkitsee puolison toiselle puolisolle suoritettavan määrän muuttamista vastattavaksi otetun velkaosuuden määrällä”, huomauttaa *Välimäki, Pertti:* Osituksen sovittelu, s. 63.

Järjestely on mahdollinen tässäkin tilanteessa vain, jos leski antaa lisäksi vakuuden. Tässäkin tapauksessa vakuus on annettava perillisille. Se seikka, että alkuperäisellä velkojalla on turvaava vakuus (huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet tai panttikirja), ei ole laissa tarkoitettu vakuus. Avioliittolaki sääntelee puolisoiden tai puolison ja perillisten keskinäisiä suhteita, eikä lain ositussäännöksillä puututa alkuperäiseen velkasuhteeseen.

Velan vastattavaksi ottaminen koskee ainoastaan puolisoiden välistä suhdetta, eikä se vaikuta velkojan asemaan. Jos muuta ei sovita, perillistaho jää edelleenkin velkavastuuseen velkojaan nähden.²⁵ Ositustahojen keskinäisessä suhteessa vastuu velasta kuitenkin siirtyy kokonaisuudessaan leskelle, joka on ottanut velan vastattavakseen.²⁶ Juuri tämä korostaa *perilliselle* annettavan vakuuden merkitystä ja sitä, että vakuus todella vastaa perilliselle solidaarisesta velkavastuusta aiheutuvaa riskiä. Perillistaho voi vapautua velkavastuusta suhteessa velkojaan vain velkojan nimenomaisella päätöksellä. Mutta edes se seikka, että pankki vapauttaa perilliset vastaamasta velasta, ei vapauta leskeä velvollisuudestaan antaa vakuus perillistaholle, mikäli lesken velan vakuutena on omaisuutta, joka kuului omistajana ensiksi kuolleelle puolisolalle ja mikä jäämistöoikeudellisten sääntöjen mukaan on näille tuleva. Ellei vakuutta anneta, ei toinen osapuoli ole velvollinen suostumaan osituksessa AL 101 §:n tarkoittamaan järjestelyyn.²⁷ Vakuus on kuitenkin tarpeeton, mikäli alkuperäinen velkoja vapauttaa perilliset vastaamasta yhteisestä velasta, eivätkä perilliset ole vastuussa velasta perittävän antaman vakuuden perusteella.

Jos ensiksi kuolleen puolison omaisuutta tarvitaan muun kuin puolisoiden yhteisen velan kattamiseen, eloonjääneellä puolisolalla ei ole oikeutta maksuväliintuloon. Maksuväliintulo ja siihen liittyvät omaisuusjärjestelyt ovat suhteessa muihin velkoihin väistyviä, toissijaisia.²⁸ Tämä oli huomattavasti paljon selvemmin lausuttu julki AL 88 §:n ja AL 101 §:n esikuvana olleissa säännösehdoituksissa. Lainvalmistelun edetessä alkuperäinen säännösehdotus halesi keskeltä kahta ja säännöksen palaset ajelehtivat toisis-

²⁵ *Rautiala, Martti*: Avioliitto-oikeus, s. 349–350. Samoin *Välimäki, Pertti*: Osituksen sovitelu, s. 63.

²⁶ Erityisen selvästi tämä käy ilmi Ruotsin giftermålsbalkenin 13 luvun 11 §:stä, missä asia oli nimenomaisesti todettu ”– och vare den förre makarna emellan ensam ansvarig för gäldens betalning”. Ks. *Tiseliuss, Karl*: Den nya giftermålsbalken. NJA 1921 Avd II, s. 194.

²⁷ *Rautiala, Martti*: Ositus, s. 222.

²⁸ *Huttunen, Oiva*: Avioliittolaki, s. 195.

taan erilleen kuin mannerlaatat. Alkuperäinen säännösehdotus (LVK 1920) on näin kuuluva:

56 §

Jos pesänjako toimitetaan, ennenkuin vainajan kaikki tietyt velat on maksettu tai niiden maksamiseen tarvittavat varat on pantu erityiseen hoitoon, on eloonjääneellä puolisollla oikeus vaatia, että yhteisestä velasta maksetaan vainajan osalle tuleva osuus tai että sen maksamisesta annetaan vakuus. Ellei niin tehdä, on, milloin puoliso ottaa vastatakseen koko velasta ja siitä antaa vakuuden, hänelle annettava sanottua osuutta vastaava osa siitä omaisuudesta, mikä muuten olisi tullut perillisille, *jos se voi tapah-tua vainajan muita velkojia vahingoittamatta* (kurs. tässä). Vastaava oi-keus olkoon myöskin perillisillä.

Ehdotuksen 56 §:n loppuosasta muotoiltiin lainvalmisteluprosessin viimeisessä vaiheessa AL 101 §. Lainvalmistelijat eivät ehkä osanneet aavistaa-kaan sitä, että AL 101 §:n varsinainen soveltamisala liittyy nimenomaan ti-lanteisiin, joissa toinen puoliso – mitään vaatimusta sen kummemmin esittä-mättä toiselle puolisolle – maksaa ositusperusteen syntyhetken jälkeen yh-teistä velkaa koskevan lyhennyserän, joka on erääntynyt maksettavaksi so-vitun mukaisesti. Jos puolisoilla on yhteistä velkaa, toinen puolisoista jou-tuu usein käytännössä hoitamaan erääntyneen suorituksen maksun osituspe-rusteen syntyhetken jälkeen ennen omaisuuden ositusta. Kun velat merki-tään osituslaskelmaan sen suuruisina kuin ne olivat ositusperusteen synty-hetkellä, ositusperusteen jälkeen ennen ositusta suoritettu maksu ei vaikuta itse laskelmaan.

Sen sijaan on luonnollista, että maksun suorittanutta puolisoa tai perillis-tahoa hyvitetään ositustoimituksessa velan maksusta siltä osin kuin kysy-mys on ollut toisen puolison puolesta tehdystä suorituksesta. Oikeuskirjalli-suudessa on katsottu, että velan maksaneelle puolisolle, joka on maksun joh-dosta saanut regressisaatavan toista puolisoa kohtaan, voidaan maksaa reg-ressivelka osituksessa AL 101 §:n osoittamalla tavalla.²⁹ *Välimäen* mukaan oikeuskäytännössä tätä sääntöä sovelletaan rohkeasti.³⁰ Tarvittaessa puoli-solle annetaan mahdollisen tasingon lisäksi muuta omaisuutta, jolla takaut-missaaminen konkreettisesti maksetaan takaisin. AL 101 §:n mukaisessa menettelyssä onkin kysymys muuhun perusteeseen nojaavasta suoritusvel-

²⁹ Aarnio, Aulis – Helin, Markku: Suomen avioliitto-oikeus, s. 275.

³⁰ Välimäki, Pertti: Osituksen sovittelu, s. 65 av. 12.

vollisuudesta ja oikeudesta suoritukseen kuin tasingossa.³¹ Kysymyksessä on laskennallinen erä osituksessa. AL 101 § ei määrää sitä, mitä omaisuutta leskelle luovutetaan hyvitykseksi siitä, että hän on maksanut ensiksi kuolleen puolison velan. *Välimäen* mukaan se ratkaistaan AL 103 §:n perusteella.³² Avioliittolain 107 §:n mukaan vastaavia säännöksiä on noudettava myös siinä tapauksessa, että puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Näin menetellen omaisuuden erottelussa voidaan turvata toisen puolisona asema ”sen varalta, että tämä puoli joutuisi suorittamaan enemmän kuin oman osuutensa yhteisestä velasta”.³³ Menettelysäännöt ovat samat kuin osituksessa. Jos puoliso ottaa vastatakseen toisen puolison velasta tai maksaa sen, häntä hyvitetään antamalla vastaava määrä enemmän omaisuutta, mihin hän muutoin olisi erottelussa oikeutettu. Tilanteessa, jossa puolisoilla on sekä avio-oikeudesta vapaata että avio-oikeuden alaista omaisuutta, suoritus voidaan antaa velasta vastanneelle puolisolalle siitä riippumatta, mihin ryhmään omaisuus kuuluu.³⁴ Siihen osuuteen asunnosta, joka ei kuulu leskelle omistajana, leskellä on PK 3:1a:n mukainen hallintaoikeus.

Perillisen maksama ensiksi kuolleen puolison velka ja perinnönjako lesken jälkeen

Osituksessa, joka toimitetaan avioeron johdosta puolisoitten kesken, noudatetaan – eloonjääneen puolison tasinkoetu-oikeutta lukuun ottamatta – samoja sääntöjä kuin niissä tapauksissa, joissa ositusperusteena on puolison kuolema.³⁵ Jälkimmäisessä tilanteessa ensiksi kuolleelta puolisolalta on kuitenkin

³¹ Oikeuskirjallisuudessa on huomautettu aiheellisesti siitä, että AL 101 §:ssä tarkoitettua maksua ei tule sekoittaa tasingon maksuun. Ks. *Aarnio, Aulis – Helin, Markku*: Suomen avioliitto-oikeus, s. 174.

³² *Välimäki, Pertti*: Osituksen sovittelu, s. 62.

³³ *Gröwall, F.*: Uusi avioliittolainsäädäntö selityksineen. Porvoo 1936, s. 232.

³⁴ *Aarnio, Aulis – Helin, Markku*: Suomen avioliitto-oikeus, s. 174.

³⁵ Rautialan mukaan ”sanomattakin lienee selvää, että puheena olevaa säännöstä (so. AL 88 §:ää) voidaan soveltaa sekä silloin, kun avioliitto purkautuu toisen puolison kuoleman johdosta, että silloin, kun se puretaan tuomiolla”. Ks. *Rautiala, Martti*: Avioliitto-oikeus. Helsinki 1968, s. 351 sekä sama: Ositus, s. 223. – Savolaisen mukaan osituksessa, joka toimitetaan ensiksi kuolleen puolison perillisten ja lesken välillä, ei ensiksi kuolleen puolison perillisillä ole oikeutta vaatia, että leski maksaa velkansa. Tulkinta sivuuttaa solidaarisen velkavastuun aiheuttamat ongelmat. Ks. *Savolainen, Matti*: Makes arvsrätt och avvittring enligt äktenskapslagen I. JFT 1991, s. 259 ja sen johdosta *Saarenpää, Ahti*: Perintö ja jäämistö. Kitee 1994, s. 56 ss.

voinut jäädä useampia perillisiä, joista yksi on ositusperusteen syntyhetken jälkeen maksanut perittävän velan. Jos velan maksaa perillisistä vain yksi, se herättää kysymyksen siitä, saako velan maksanut perillinen vain suoritus-taan vastaavan takautumisoikeuden kuolinpesään nähden vai kasvattaako hän itse suorituksellaan omaa osuuttaan omaisuudesta.

Esille nostettu ongelma ei ole vailla merkitystä tilanteessa, jossa eloonjäänyt puoliso vetoaa PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa. Ensiksi kuolleen puolison kuoleman ja eloonjääneen puolison kuoleman välinen aika voi olla vuosikymmeniä. Jos katsotaan, että perillinen maksamalla velan eloonjääneen puolison esittämän vaatimuksen johdosta saa vain takautumisoikeuden pesään nähden, on ratkaistava kysymys siitä, onko saatava korollinen ja missä ajassa saatava vanhenee suorituksesta lukien. Mikäli taas katsotaan, että velan maksanut perillinen voi kasvattaa maksuväliintulollaan omaa osuuttaan ensiksi kuolleen puolison jäämistöstä, on otettava kantaa siihen, minkä ajankohdan mukaan osuuden kasvu määritetään.

Esimerkki: A ja B olivat ostaneet yhdessä asunnon, jonka arvo A:n kuollessa oli 350.000,00 euroa. Puolisoilla oli yhteistä velkaa asunnosta 60.000 euroa. A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö oli 175.000,00 – 30.000 eli 145.000,00 euroa. B:n vastaava omaisuus oli samansuuruinen. Eloonjäänyt puoliso B vaatii, että A:n perilliset maksavat osuuden yhteisestä velasta tai antavat hänelle sen maksamisesta turvaavan vakuuden. A:lla on kaksi rintaperillistä x ja y. Rintaperillinen y maksaa velan koko määrän 30.000,00 euroa. Saman vaatimuksen esittävät A:n perilliset B:lle. B maksaa velan / antaa sen maksamisesta vakuuden. Ositus toimitetaan normaalien sääntöjen mukaisesti. A:n kuolinpesään kuuluu 1/2 asunnosta. B vetoaa PK 3:1a:n mukaiseen oikeuteensa. Kun B kuolee 20 vuotta myöhemmin, asunnon arvo on 700.000,00 euroa. Rintaperillinen y vaatii, että hänelle osoitetaan A:n jälkeen asunnosta päältäpäin 17,14 % ja lopuosa A:n jälkeen jaetaan hänen ja x:n kesken. Rintaperillinen y väittää, että x:n saatava on vanhentunut, sille ei voida laskea korkoa ja korkeintaan y:tä voidaan hyvittää osoittamalla hänelle 8,6 % päältäpäin A:lle kuuluneiden osakkeiden arvosta. Viimeksi mainittu määrä vastaa maksetun velan 30.000,00 suhdetta A:n kuolinpesään kuuluvaan (puoli)osuuteen 350.000,00 euroa osakkeista.

Esimerkissä esille nostettuihin kysymyksiin ei saa yksiselitteistä vastausta laista. Perillisen, joka maksaa yksin perittävän osuuden yhteisestä velasta, on aihetta sopia jo ennen maksua siitä, mikä vaikutus velan maksulla on suhteessa muihin perillisiin. Normipula pakottaa sopimaan siitä, kenelle ve-

lan maksun tuottama omistuksen lisäys kuuluu. Sopimuksen sisältöä hahmotettaessa on aiheellista muistaa, että AL 101 § antaa periaatteessa molemmille osapuolille oikeuden saada osuuteensa hyvityksenä enemmän omaisuutta kuin mihin ositustaho olisi oikeutettu, jos toisen ositusosapuolen velkaa ei olisi maksettu. Mikäli ensiksi kuolleen puolison perilliset yhdessä olisivat maksaneet velan, he myös yhdessä saisivat osuuteensa vastaavasti enemmän omaisuutta. Mikäli perillisistä vain yksi on kykenevä maksamaan velan, maksua on pidettävä muiden perillisten puolesta tehtynä maksuväliintulona. Tällöin velan maksaneen perillisen tulisi voida saada hyödykseen itselleen se etuus, joka muussa tapauksessa olisi koitunut koko perillistahon hyväksi.

Lesken oikeus hallita jäämistöä jakamattomana on elämänmittainen lesken etuus. Kun lesken jäljellä olevan elämän pituus on merkitty vain Taivaan kirjaan, rintaperillisen ei kannata jättäytyä epätietoisuuden varaan siitä, mitä seurauksia hänen velan maksustaan on. Eloönjääneen puolison oikeuden estämättä rintaperillisellä on oikeus vaatia perinnönjakoa heti ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen.³⁶ Tässä perinnönjaossa pesänjakaja voi vahvistaa asunnon omistussuhteet ja ottaa asianmukaisella tavalla huomioon perillisen maksaman velan aiheuttaman tarpeen kasvattaa hänen murto-osais- ta jako-osuuttaan asunnosta. Pesänjakajan ratkaisu ei estä leskeä hallitsemasta jäämistöä jakamattomana, mutta poistaa epätietoisuuden siitä, miten omaisuus on jaettava perillisten kesken lesken kuoleman jälkeen.

³⁶ Ks. *Kangas, Urpo*: Puolison oikeudesta hallita jäämistöä PK 3 luvun nojalla. Näkökohtia omaisuuden osituksesta ja perinnönjaosta. LM 1983, s. 731 ss.